

ILGIN LALA MUSTAFA PAŞA HAMAMI'NIN TARİHSEL TESPİTİ VE ÖN DEĞERLENDİRMESİ

Şahin DOĞAN*

Öz

Bu çalışma, Osmanlı klasik dönem mimarisinin önemli örneklerinden biri olan Ilgın Lala Mustafa Paşa Hamamı'nın varlığını, tarihsel sürecini ve mekânsal konumunu arşiv belgeleri, seyahatnameler, vakfiye kayıtları, yerel anlatılar ve arkeolojik bulgular aracılığıyla tespit etmeyi amaçlamaktadır. 16. yüzyılda Lala Mustafa Paşa tarafından inşa ettirildiği anlaşılan bu çifte hamam, külliye ait diğer yapılarla benzer mimari teknik ve malzeme kullanımı göstermekte olup, zamanla bakımsızlık nedeniyle harap duruma gelmiş ve 20. yüzyıl ortalarında üzerine inşa edilen sinema ve kültür binası ile tamamen gözden kaybolmuştur. 21. yüzyılda başlatılan kentsel dönüşüm projeleri ve hafriyat çalışmaları sırasında, hamama ait bazı kalıntıların yeniden ortaya çıkarılması sayesinde yapının varlığı bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2023 yılında 1. grup korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapı, klasik Osmanlı hamam mimarisi ve menzil külliyesi örnekleri arasında özgün bir yere sahiptir. Bu araştırma, unutulmuş bir Osmanlı eserinin izini sürerek hem tarihî belgelemeye hem de kültürel mirasın korunmasına katkı sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca, plansız kentleşmenin kültürel yapılar üzerindeki yıkıcı etkilerine dikkat çekmekte ve benzeri yapıların korunmasına yönelik restorasyon ve sürdürülebilirlik stratejileri için öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ilgın, Lala Mustafa Paşa, Külliye, Çifte Hamam, Kültürel Miras.

HISTORICAL IDENTIFICATION AND PRELIMINARY ASSESSMENT OF THE ILGIN LALA MUSTAFA PASHA BATH

Abstract

This study aims to identify, contextualize, and document the historical and architectural significance of the Ilgın Lala Mustafa Pasha Bath, a notable example of classical Ottoman period architecture. Through a multidisciplinary methodology combining archival documents, vakfiye records, travelogues, oral histories, and recent archaeological findings, the research confirms the existence of a çiftle hamam (double bath) constructed in the 16th century by Lala Mustafa Pasha. Sharing architectural and material characteristics with other structures of the associated külliye (complex), the bath fell into disuse during the late Ottoman period and was obscured entirely in the mid-20th century due to the construction of a cinema and cultural center atop its remains. During urban transformation efforts in the 21st century, remnants of the bath were rediscovered, leading to its official designation in 2023 by the Konya Regional Council for the Conservation of Cultural Heritage as a Grade I protected cultural asset. The findings highlight the bath's distinct position within the typology of Ottoman civic and religious architecture and underline its value in the broader narrative of cultural heritage conservation. This research not only contributes to the historical documentation of a long-forgotten Ottoman monument but also critically engages with the consequences of unplanned urbanization.

Keywords: *Ilgın, Lala Mustafa Pasha, Complex, Double Baths, Cultural Heritage Preservation.*

1. GİRİŞ

Tarihi bir belge olma özelliğine sahip olan kültür varlıkları, zaman içerisinde çeşitli sebeplerle sahip oldukları fonksiyonları kaybetmiş veya tamamen ortadan kaldırılmışlardır. Bu kültür varlıklarının ortaya çıkarılması, korunması ve geleceğe aktarılması, farklı bilim dallarının ortak çalışmasını gerektirmektedir. Bu amaçla hazırlanan bu çalışmanın konusu; konumu, tarihi serüveni ve fiziki özellikleri hakkında çok az bilgi bulunan Konya'nın Ilgın ilçesinde bulunan Lala Mustafa

Paşa* Hamamı'nın tespitinden oluşmaktadır. İlk olarak arşiv belgeleri, birinci el kaynaklar ve araştırma eserleri üzerinden yapının varlığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Ardından muhtelif tarihlerde çekilmiş görüntüler ve araştırma kazılarında ortaya çıkan bulgulardan, günümüze kadar olan süreçte hamamın geçirdiği değişimler ve mimari özellikleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır.

Klasik dönemde "Tyriaion" adıyla anılan Ilgın, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında yer almakta olup, stratejik konumu sayesinde tarih boyunca önemli bir yerleşim merkezi olmuştur (Hamilton, 2013: 555-558). XI. yüzyılın başlarından itibaren Türklerin Anadolu'ya gerçekleştirdiği askeri seferler sonucunda, Ilgın ve çevresi 1075-1077 yılları arasında Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Anadolu Selçuklu Devleti topraklarına katılmıştır (Cahen, 1979: 82). Selçuklu dönemi belgelerinde, Ilgın'dan sıcak su anlamına gelen "Âb-ı Germ" ismiyle söz edilmektedir (Baykara, 1998: 58). Bu adlandırma, bölgede kendiliğinden çıkan sıcak su kaynağı ve bu kaynak üzerine kurulan kaplıca nedeniyle verilmiştir.

Nitekim Osmanlı dönemi kaynaklarında da şehrin ismi "Ilgûn" veya "Ilgın" olarak geçmektedir. Evliya Çelebi, şehirde bulunan sıcak su kaynağı ve kaplıcadan dolayı halkın şehre "Ilgın" ismini kullandığını belirtmiştir (Evliya Çelebi, 2006: 29). Kâtip Çelebi de "Cihân-nümâ" adlı eserinde Ilgın hakkında bilgi verirken kasabanın batısında bir "Germ-âbe" (Sıcak Su) hamamının bulunduğunu belirtmiştir (Kâtip Çelebi, 2009: 219). Tarih boyunca şehre verilen isimlerde, yerleşim yerinin sahip olduğu sıcak su kaynağı, kaplıca ve hamamların büyük bir etkisi olduğu açıktır.

2. ARŞİV VESİKALARI VE YAZILI KAYNAKLARDA LALA MUSTAFA PAŞA HAMAMI

* Kıbrıs Fatihi Lala Mustafa Paşa'nın hayatı hakkında detaylı bilgi için bk. (Demir, 2017; Doğan, 2024; Kütükoğlu, 2003; Turan, 1958)

Ilgın şehir merkezinde yer alan Lala Mustafa Paşa Külliyesi'ne ilişkin Çobanoğlu (2003) ve Samur (1992) tarafından yapılan iki akademik çalışmada, külliye yapıları topluluğu içinde önemli bir öge olan hamamdan bahsedilmemektedir. Menzil külliyelerinde genellikle bulunan hamam biriminin, bu külliye kapsamında ya hiç yer almamış olması ya da bağımsız bir yapı olarak inşa edilmişse bile, külliye dair ayrıntıların kaydedildiği vakfiyede adının geçmemesi dikkat çekici bir durumdur. Bu eksikliğin, vakfiyenin günümüze ulaşmayan bir bölümünden kaynaklanma ihtimali de göz önünde bulundurulmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda, vakfiyede doğrudan bir ifade yer almasa da çeşitli arşiv belgeleri ve yazılı kaynaklar aracılığıyla hamamın varlığı ortaya konulabilmektedir.

Lala Mustafa Paşa tarafından Konya'nın Ilgın ilçesinde yaptırılan külliye ait vakfiye[†] henüz kaleme alınmadan önce, Paşa'nın Şam'daki vakıflarına ilişkin olarak düzenlenen 21 Eylül 1574 tarihli vakfiyede, Ilgın'ın Adil Şah Mahallesi'nde yer alan iki hamamın Şam'daki vakfa gelir sağlamak amacıyla tahsis edildiği görülmektedir. Her ne kadar 1530 tarihli tahrir defterinde bu mahallenin adı "Alişah" olarak geçse de sonraki yıllara ait tahrir kayıtlarında "Halil" şeklinde yer almaktadır (Özkılınç vd., 1996: 81-82). Vakfiyede iki ayrı hamamdan söz edilmesi, bu yapının çifte hamam olmasından kaynaklanmaktadır. Bu hamamda soyunmalık alanlar, musluklar, külhan üzerine yerleştirilen bakır kazanlar, yer altı su deposu ve su boruları gibi unsurlar yer almaktadır. Yapının sınırları; güneyde Ahmet ve İskender'in mülkleriyle, doğuda Yusuf oğlu Ali Bali'nin mülküyle,

[†] Lala Mustafa Paşa, Ilgın şehir merkezinde inşa ettirmiş olduğu menzil külliyesi birimlerini ve bu külliye gelir sağlaması amacıyla Konya, Gaziantep ve Kayseri gibi birçok şehirde vakfetmiş olduğu birçok mülkünün, 1-10 Şevvâl / 12-22 Aralık 1577 tarihli vakfiyesinde kayıt altına aldırılmıştır. Vakfiye, günümüzde Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Kütüphane kataloğunda 7710 numaralı defterde kayıtlı bulunan vakfiyenin ismi, "Vakıf-nâme-i Kaza-i Ilgın Li'l-Vezîri'l-Müşîr Düstûru'l-Mu'azzam Hazret-i Mustafa Paşa Yessera'llâhu Mâ Yeşâ' ve Yesûnuhü 'Ammâ Yeşâ' Ellezî Feteha Bi-Kuvveti'llâhi Cezire-i Kıbrıs Hâmiden Li'llâhi Te'âlâ ve Musalliyen" olarak kaydedilmiştir. Bk. (KBYEK.YA., Defter No. 7710). Gaziantep'te Lala Mustafa Paşa'ya ait vakıflar için bk. (Doğan, 2022).

kuzeyde akan bir dereyle ve batıda Umran oğlu Emrullah'ın mülküyle çevrilidir. Külhanın önünde 8 dülgere zirâsı uzunluğunda ve 20 zirâ genişliğinde bir boşluk bulunmaktadır. 16. yüzyılda mimarî ölçü birimi olarak yaygın şekilde kullanılan arşın genellikle 0,758 m kabul edildiğinden (Hinz, 1990: 67; Erkal, 1991: 411-413), bu alan yaklaşık olarak 6'ya 15 metrelik bir ölçüye denk gelmektedir. Şam vakfiyesinde yalnızca çifte hamam değil, ayrıca Ilgın'da bitişik haldeki 31 dükkân ile çeşitli yerlerde bulunan 9 değirmen de vakfedilmiş taşınmazlar arasında yer almaktadır (VGMA., VKF.d. 747, Sıra (sr.) 219, s. 298).

Lala Mustafa Paşa'nın Şam vakfiyesindeki bilgiler dışında, Ilgın'ı erken dönemlerde ziyaret eden seyyahlar ile hac yolculuğu yapanlara rehberlik etmek amacıyla kaleme alınan hac menzilnamelerinde, Ilgın şehir merkezinde Paşa tarafından yaptırıldığı belirtilen bir hamamın varlığına rastlanmaktadır. Kâtip Çelebi, 1648 yılında IV. Mehmed adına yazdığı *Cihânnümâ* adlı eserinde Ilgın'ı şu şekilde tanımlar:

Ilgın, Akşehir'den iki menzil şarka bir kasabadır. Bir lâtif câm'i ve Rüstem Paşa Hanı, çifte hamamı Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan bina etmiştir. Sene 660'da bir eski hamamı dahi vardır. Kasaba garbisinde arası bir mil kadar yerde bir Germ-âbe hamamı vardır. Alaeddin Selçuki bunun üzerine kârgîr kubbe ile bir beytü'l-gasl bina etmiştir. İçinde bir havz vardır. İki mevzide aslan ağzı lülelerden su akar ve bunda iğtisal, felç, barasa nâfi'dir (Katip Çelebi, 2009: 219; Çaycı & Ürekli, 2012: 239-240).

Ancak burada Rüstem Paşa'ya atfedilen han ve çifte hamam konusunda bilgi yanlışlığı olduğu anlaşılmaktadır. Zira Ilgın'da Rüstem Paşa'ya ait bir han bulunmamaktadır. Söz konusu hanın gerçek banisi Lala Mustafa Paşa'dır. Bu bağlamda, hanın hemen yanında yer aldığı belirtilen çifte hamamın da Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir.

1646 yılında hac yolculuğuna çıkan ve eserlerinde “Kadrî” mahlasını kullanan Abdülkadir Çelebi, güzergâh üzerindeki menzillerden biri olan Ilgın'a da uğramıştır (Çaycı, 2006: 124). Ilgın'da gözlemlediklerini şu şekilde kaleme almıştır:

Akşehir'den kalkıldıkda Ilgın nâm mahalle varulur. On bir saatlik yoldur. İki cami' vardır. Birine Mustafa Paşa Cami'dirler ve hoşça bir camidir. Birine Turgud Begzâde Cami'dirler kiliseden dönmedir. Bir hamamı vardır ona dahi Mustafa Paşa hamamı dirler. Çarşu ve bâzârı bezâstânı ve hânları dahi vardır. Şehre yakın mahalde bir göl vardır. Şehrin haricinde iki ılıca vardır. Ilgın'dan kalkıldıkda Lâdîk nâm mahalle varulur (Kadrî, yz. 34 Ae Tarih 892; Kiraz & Tiryaki, 2023: 119-120).

Abdülkadir Çelebi'nin aktardıklarından yola çıkarak, Ilgın şehir merkezinde “Lala Mustafa Paşa Hamamı” adıyla bilinen bir hamamın bulunduğu anlaşılmaktadır. Çelebi'nin 1646 yılında Ilgın'a uğradığı dikkate alındığında, söz konusu hamamın bu tarihten önce inşa edilmiş olduğu kesinlik kazanmaktadır.

Ilgın'a 27-28 Haziran 1837 tarihlerinde gelen İngiliz jeolog William John Hamilton, şehir merkezinde bir pazar, hamam, han, cami ve kapalı çarşu bulunduğunu aktarmaktadır. Hamilton, bu yapıların şehirdeki çamurdan yapılmış diğer yapılarla kıyaslandığında çok daha büyük ve dayanıklı malzemelerle inşa edildiğini özellikle vurgulamıştır (Hamilton, 2013: 547-548). Onun aktardığı bu yapı grubu, Lala Mustafa Paşa tarafından yaptırılan külliye ile örtüşmekte ve gerek yapı tekniği gerekse kullanılan malzeme açısından çevresindeki yapılardan belirgin biçimde ayrılmaktadır. Hamilton'un sözünü ettiği bu topluluk içerisinde bir hamamın da yer alması, külliyenin hamam birimine de sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1840'lı yıllarda Anadolu'yu dolaşan Halil Abbasîzâde, Ilgın'a da uğramış ve şehirle ilgili gözlemlerini detaylı bir şekilde aktarmıştır. Kaydettiklerine göre:

Ilgun, Doğan Hisarı ile Sa'îd İli arasında ve Hac Caddesi'nde ve Karahisar sahrasının intijasında ve düz sahrada Rüstem Paşa binasıyla bir câmi'-i şerîf ve medrese ve imaret ve çifte hamam ve bir hân-ı kebîr kârgir ve sâir cevâmi' ve hânat ve esvâk-ı muhtasarı ve enhâr ve miyâh-ı câriye ve büyütl ve hadâik ve bağâ-ı vefire ve esmâr-ı kesîre ile bir kasaba olup bunda bir mil yerde bir ılıca olmağla felç ve baras emrâzına nâfi' ve ılıcanın iki tarafında isimleri meçhul iki türbe ve ba'zı asâr-ı kadîme olup... (Abbasîzâde, 1851: 201; Çaycı & Ürekli, 2012: 241).

Kâtip Çelebi'nin "Cihânnümâ" adlı eserinde yapıların banisi olarak Rüstem Paşa'nın isminin geçmesi gibi, Halil Abbasîzâde'nin anlatımında da aynı isim tekrar edilmiştir. Ancak bu bilginin doğru olmadığı, cami girişinde yer alan kitabede açıkça görülen "Kıbrıs Fatihi Lala Mustafa Paşa" ifadesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, külliye'nin asıl banisinin Lala Mustafa Paşa olduğu kesindir. Ayrıca Abbasîzâde, külliye'yi oluşturan birimleri sıralarken çifte hamamdan da açık bir şekilde bahsetmiş, böylece hamamın külliye kapsamında yer aldığına dair önemli bir belge niteliği taşımıştır.

Mimar Sinan'ın inşa ettiği hamamların sayısı ile ilgili farklı kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Önge'ye göre, Adsız Risale'de 45, Tezkiretü'l-Ebniye'de 52, Tezkiretü'l-Bünyan'da 37 ve Tuhfetü'l-Mimarın'da 40 hamam olmak üzere toplamda 59 hamam Sinan'ın eserleri arasında sayılmaktadır. Ancak Önge, bu sayıya Sinan'ın külliyelerinde yer alan hamamların dahil edilmediğini ifade etmektedir. Bu külliye hamamlarından biri olarak da Ilgın'daki Lala Mustafa Paşa Külliyesi içinde bulunan Lala Mustafa Paşa Hamamı'nın adını anmaktadır (Önge,

1989: 255). Önge'nin özellikle vurguladığı nokta ise, Ilgın'daki Lala Mustafa Paşa Külliyesi'nin bir hamam yapısını barındırdığıdır.

Ilgın'da Lala Mustafa Paşa'ya ait bir hamamın varlığını açıkça ortaya koyan en önemli belgeler arasında arşiv kayıtları yer almaktadır. Külliye ait 1822 tarihli kısmi muhasebe kaydında, Ilgın kasabasında Lala Mustafa Paşa Vakfı'na bağlı olan ve "Eski Hamam" olarak anılan yapının kira gelirinden 1.400 kuruş elde edildiği görülmektedir (VGMA., VKF.d. 2179: 257). 1848 tarihli başka bir muhasebe defterinde ise Ilgın'daki vakıf yapılarından toplanan toplam 18.051 kuruşluk gelirin 1.000 kuruşunun yine bu hamamdan sağlandığı, ayrıca aynı yıl içerisinde hamamın onarımı için 3.566 kuruş harcadığı belirtilmektedir (BOA., EV.d. 13753). Bunun yanında, 17 Haziran 1861 tarihinde Konya valisine gönderilen bir belgede, Derviş Hacı Mehmed Efendi'nin sunduğu arzuhal doğrultusunda Ilgın'daki cami ve hamamın harap durumda olduğu, bu yapılar için gerekli tamirat harcamalarının vakıf gelirinden karşılanması yönünde talimat verildiği ifade edilmektedir (BOA., A.MKT.UM. 478: 26). Her ne kadar belgede vakfın adı açıkça belirtilmemiş olsa da Ilgın'da cami ve hamamı birlikte barındıran tek vakfın büyük olasılıkla Lala Mustafa Paşa Vakfı olduğu düşünülmektedir. Bu durumda 1861 yılı ve öncesine ait veriler, külliye ait bu yapıların ciddi onarım ihtiyacı içinde olduğunu göstermektedir.

Osmanlı arşiv belgeleri, 19. yüzyılın son çeyreğinde Ilgın'daki hamamların durumuna ilişkin çarpıcı veriler sunmaktadır. 8 Temmuz 1881 tarihli resmi kayıt, Lala Mustafa Paşa ve Şamizâde Hacı Mehmed Efendi vakıflarına[‡] ait iki hamamın

[‡] Reisülküttap Şamizâde Mehmed Efendi, Ilgın'da bir çifte hamam ve bir mektep inşa ettirmiştir. Vakfiyede hamamın ve mektebin konumu belirtilmemiştir. Hamamdan elde edilen gelirle mektebin muallimine günlük 6 akçe ve yardımcısı olan halifeye günlük 2 akçe verilmektedir. Mektepte okuyan öğrencilerin günlük ekmek ihtiyacı için 7 akçe ayrılmıştır. Mustafa oğlu Reisülküttap Şamizâde Mehmed Efendi'ye ait 12 Temmuz 1661 tarihli vakfiye için bk. (VGMA., VKF.d. 582, s. 369, sr. 277).

otuz yılı aşkın süredir "müşrif-i harab" (ileri derecede harap) durumda olduğunu belgelemektedir (BOA., EV.MKT. 1397: 39). Vakıf gelirlerinin yetersizliği nedeniyle bu tarihten itibaren herhangi bir restorasyon çalışması yapılmadığı anlaşılmaktadır. 1887 yılına gelindiğinde durum daha da kötüleşmiş görünmektedir. 28 Aralık 1887 tarihli Konya Vilayeti Evkâf Muhasebeciliği yazışması, her iki hamamın da artık kullanılamaz durumda olduğunu ve Lala Mustafa Paşa Vakfı'nın mazbut vakıf statüsüne alınarak merkezi yönetim tarafından idare edildiğini ortaya koymaktadır (VGMA., VKF.d. 4195: 64). Bu belgeler, 19. yüzyıl sonlarında Lala Mustafa Paşa'ya ait hamamın tamamen işlevsiz hale geldiğini, Şamizâde Hacı Mehmed Efendi Vakfı'na ait olan diğer hamamın ise Maarif Meclisi'nin kontrolüne geçtiğini göstermektedir.

17 Eylül 1891 tarihli bir belgede, Lala Mustafa Paşa'ya ait Ilgın'daki caminin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, vakfa ait hamam, han, iki eski ambar, on iki dükkân ve bedestenin "icare-i vahide" yöntemiyle kiraya verildiği görülmektedir. Ancak belgede, söz konusu hamam ve hanın uzun süredir harap durumda olduğu ve ciddi bir onarıma ihtiyaç duyduğu da açıkça ifade edilmiştir. Ilgın'daki vakıf gelirinin yalnızca cami görevlilerinin ihtiyaçları ile yağ ve mum giderlerini karşılamaya yettiği belirtilmiş, bu nedenle gerekli tamirat için fonun, vakfın Kayseri'de bulunan gelirlerinden sağlanmasına ve Şam'da yaşayan vakfın kurucusu Lala Mustafa Paşa'nın soyundan gelen mütevelliler Merdemzâde Ali ve Osman Beylerden tahsil edilmesine karar verilmiştir (BOA., EV.MKT. 1658: 53). Bu belge ve Ilgın vakfiyesi birlikte değerlendirildiğinde, külliye'nin finansal ihtiyaçlarını karşılayan bazı vakıf gelirlerinin Ilgın dışında, özellikle Kayseri'de konumlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, Lala Mustafa Paşa'nın farklı şehirlerde kurduğu vakıfların yönetiminin uzun süre boyunca kendi soyundan gelen kişilerce sürdürüldüğü de belgelerden çıkarılabilecek önemli bir diğer bilgidir.

Fransız şarkiyatçı Clement Huart'ın 1891 yılında gerçekleştirdiği Anadolu seyahati, dönemin Ilgın'ı hakkında önemli gözlemler içermektedir. Huart, Bursa'dan başlayan ve Eskişehir-Afyon hattı üzerinden Konya'ya uzanan yolculuğunda 27 Mayıs'ta Ilgın'a ulaşmıştır. Akşehir'den Ilgın'a geçerken yaptığı gözlemlerde, şehre varmadan önce bir kaplıca yapısıyla karşılaştığını belirtmiştir. Bu yapının antik dönemden kaldığını, daha sonra Selçuklular ve Osmanlılar tarafından onarıldığını ifade etmiştir. Ilgın şehir merkezine vardığında ise eski bir hamam ile bazı orta çağdan kalma yapılar gördüğünü yazmıştır. Huart, testici atölyesi olarak kullanılan bu hamamın muhtemelen geçmişte "Çifte Hamam" olarak bilinen yapı olabileceğini ifade etmiştir. Hacı Halife'nin hamamı Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine, hicrî 666 yılına tarihlendirmesini ise yanlış bulduğunu belirtmiştir. Ayrıca şehirde Osmanlı mimarisi özellikleri taşıyan bir cami, eski bir imaret ve bir bedesten bulunduğu da bahsetmiştir (Huart, 1978: 84-85). Huart'ın verdiği bilgilerden, yapıların şehirdeki konumları hakkında da çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Zira ilk olarak kaplıca, ardından şehir merkezine ulaştığında külliye ait yapı birimlerini anlatması, hamamın külliye yakın bir konumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca hamamın bu dönemde artık asıl işlevini kaybetmiş olduğu ve bir testici atölyesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumu destekleyen belgelerden biri, 2 Ocak 1904 tarihli bir telgrafın kenar yazısında görülmektedir. Belgede, Lala Mustafa Paşa vakfına ait "Atik Hamam"ın bir süre testici atölyesi olarak kullanıldığı, 1895-1896 yıllarında evkaf idaresi tarafından yıllık 300 kuruşa kiraya verildiği ve vakfın diğer taşınmazları gibi maarif tarafından bir süreliğine işletildiği belirtilmektedir. Zamanla harap duruma gelen yapının tekrar kullanıma kazandırılabilmesi için gerekli tamirat bedeli ile onarımı halinde elde edilecek yıllık kira miktarı hakkında Ilgın kaza kaymakamlığından bilgi istenmiştir (VGMA., VKF.d. 4193: 85). Nitekim ilerleyen bölümlerde söz edileceği üzere, yapılan arkeolojik kazılarda hamam

yapısı içerisinde çok sayıda testi, seramik parçaları ve testi yapımında kullanılan malzeme tespit edilmiştir.

Osmanlı'nın son dönem tarihçilerinden ve "İhtifalci" lakabıyla tanınan Mehmed Ziya, Bursa'dan başlayarak Konya'ya uzanan seyahati sırasında gördüklerini eserinde kaleme almıştır. 1892-1893 yıllarında Konya'dan dönüş yolunda Ilgın'da bir gece konaklamış, şehir hakkında bazı gözlemlerde bulunmuştur. Seyahati sırasında kaldığı hanın yakınlarında eski bir hamam yapısı gördüğünü ve bu yapının halk arasında Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından inşa ettirildiği söylenen "Çifte Hamam" olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Ilgın'da bulunan, mimari tarzı bakımından İstanbul'daki camileri andıran minareli ve kubbeli bir camiye de övgüyle anmış, bu caminin çevresinde yer alan ve "bezzazistan" adıyla bilinen bir imaretin varlığından bahsetmiştir. Bu yapıların Osmanlı döneminin seçkin ve önemli eserleri arasında yer aldığını vurgulamıştır (Mehmed Ziya, 2010: 301). Mehmed Ziya'nın söz konusu hamamı Rüstem Paşa veya Gıyaseddin Keyhüsrev dönemine atfetmesi, önceki kaynaklarda yer alan hatalı bilgilerin bir devamı niteliğindedir. Oysa külliye ait diğer yapı birimlerinin de aynı mimari üslubu taşıdığı düşünüldüğünde, hamamın da külliyenin bir parçası olduğu ve banisinin Lala Mustafa Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mehmed Ziya'nın hamamı hanın civarında görmesi ve bu iki yapının birbirine yakın konumda bulunması, yapılan arkeolojik kazı çalışmalarıyla da desteklenmiştir.

1906 tarihli Konya Vilayeti Sâlnâmesi'nde Ilgın kasabasındaki iki eski hamamın kullanılmaz durumda olduğu ve halkın bu nedenle yıl boyunca ılıcalarda yıkanmayı tercih ettiği belirtilmiştir. Söz konusu metinde, "Dâhil-i kasabada kadîmen iki hamam var ise de harap olduğundan Ilgın seknesi yaz ve kış bu ılıcada istihmâm ederler." (Konya Vilayeti Sâlnâmesi 1322/1906: 294) ifadesi yer almaktadır. Bu metinde bahsedilen ve şehir merkezinde yer aldığı belirtilen hamamlardan birinin, Lala Mustafa Paşa Külliyesi'nin yakınında bulunan hamam

olduğu açıktır. Çünkü diğer hamamın konumu şehir merkezinden yaklaşık 3 kilometre uzaklıktadır. Bu durumu doğrulayan bir başka kaynak ise 1921-1922 yıllarında yayımlanan ve Konya ile bağlı kazalarının toplumsal ve sağlık durumuna dair bilgiler içeren “Türkiye'nin Sıhhi-i İçtimai Coğrafyası Konya Vilayeti” adlı eserdir. Eserin yazarı Doktor Nazmi Aziz Selcen, Ilgın'daki gözlemleri sırasında sadece Lala Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği sağlam bir cami ile medresenin varlığını ve vakfa ait olan harap durumdaki bir hamamın ayakta kaldığını belirtmiştir (Selcen, 1922: 69). Bu bilgiler, Ilgın merkezindeki tarihi yapıların büyük kısmının bu dönemde ya yıkılmış ya da kullanılmaz hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Hamamın mevcudiyetine dair önemli bir diğer kaynak, Müderrisoğlu'nun “16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İnşa Edilen Menzil Külliyesi” başlıklı doktora tezidir. Bu çalışmada Müderrisoğlu, külliye bugüne kadar ulaşabilen yapı unsurlarını sıralarken hamamın artık mevcut olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Külliye cami, mektep, imaret, han, arasta, fırın, mutfak, tâbhâne, sebilhane, odunluk, tuvaletler ve dükkânlardan oluşan geniş bir yapı topluluğu barındırdığı, fakat hamamın bu ana kompleksin dışında, bağımsız olarak planlandığı ifade edilmiştir. Müderrisoğlu'na göre, hamam 1950'li ya da 1960'lı yıllara kadar varlığını sürdürmüş, ancak bu dönemlerde yapılan yeni inşaat faaliyetleri sonucu ortadan kaldırılmıştır (Müderrisoğlu, 1993: 753–756). Bu bilgi, mimar ve sanat tarihçisi Mehmet Yılmaz Önge'den sözlü olarak edinilen bir beyana dayanmaktadır. Ayrıca Müderrisoğlu, 1993 yılında Ilgın'da yaptığı alan çalışması sırasında, hamamın geçmişte fiziki olarak mevcut olduğunu bizzat gören Yusuf Kınık ve yaşça büyük diğer yerel halktan şahısların tanıklıklarına da başvurduğunu belirtmiştir. Bu tanıklıklar, hamamın varlığını tarihsel ve yerel hafızaya dayalı olarak desteklemektedir.

Görsel 1. Hamamın Üzerine 1960-1970 Yılları Arasında Yapılan ve 2018’li Yıllarda Kaldırılan İlgin Sinema ve Kültür Binası (**Kaynak:** Beytullah Yıldırım Arşivi)

Araştırma sürecinde İlgin’a yaptığımız saha ziyareti sırasında, bölge halkından edindiğimiz bilgilere göre, arastanın batı kapısının tam karşısında konumlanan ve günümüzde İlgin Belediyesi’nin “Osmanlı Kent Meydanı” projesi çerçevesinde düzenlediği geniş bir alan içerisinde yer alan, geçmişte bir sinema ve kültür merkezinin inşa edildiği alanda hamama ait bazı kalıntıların bulunduğu ifade edilmiştir. Bahsi geçen alan ile külliye arasındaki mesafenin yaklaşık 50 metre olduğu, ayrıca kalıntıların 1960’lı ve 1970’li yıllarda da gözlemlenebilir durumda olduğu anlaşılmaktadır (B. Yıldırım, kişisel iletişim, 5 Mart 2025). Aynı bölge hakkında Müderrisoğlu’nun çalışmasında da Sümerbank binasının bulunduğu dair bir bilgiye yer verildiği görülmektedir.

Görsel 2. Hamam Üzerine Yapılan Ilgın Sinema ve Kültür Binası ve Lala Mustafa Paşa Külliyesi (**Kaynak:** Beytullah Yıldırım Arşivi)

3. KAZI ÇALIŞMALARINDA LALA MUSTAFA PAŞA HAMAMI'NİN ORTAYA ÇIKMASI

Konya İli, Ilgın İlçesi, Şıhcarullah Mahallesi'nde Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 11.03.1992 tarih, 1261 sayılı kararı ile tescil edilen ve 17.06.2002 tarih, 4576 sayılı kararı ile belirlenen Lala Mustafa Paşa Kervansarayı Koruma Alanı'nda gerçekleştirilen sondaj kazısından önce, muhtelif tarihlerde çekilmiş görüntülerinden hareketle alanın yıllar içerisinde geçirmiş olduğu değişimler hakkında bilgi vermemiz konunun daha anlaşılabilir olmasını sağlayacaktır. Alanın tespit edebilen tepeden çekilmiş en eski görüntüsü 2010 yılına aittir (Gör. 3). Bu görüntüde, koruma alanında külliyenin hemen yan tarafında bulunan sinema ve kültür binası ile sivil yerleşim yapılarının, 13 Ocak 2018 tarihinde çekilmiş olan görüntüye kadar varlığını sürdürmüş olduklarıdır.

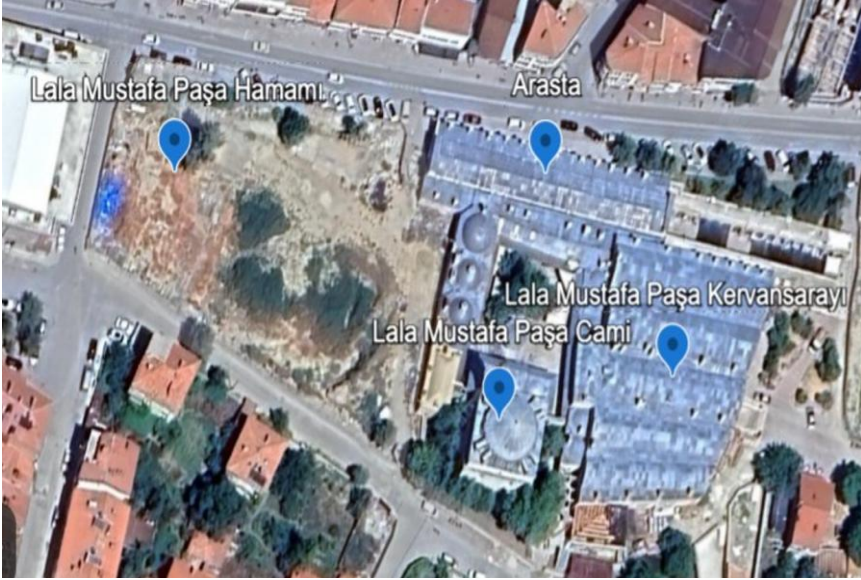
Görsel 3. Iğın Lala Mustafa Paşa Kervansarayı Koruma Alanının 13 Ocak 2018 Tarihli Görüntüsü (Erişim Adresi: [Google Earth](#). Erişim Tarihi: 15.04.2025)

28 Mart 2018 tarihinde çekilmiş (Gör. 4) yeni görüntüde ise altında hamam kalıntısına rastlanılan sinema ve kültür binasının artık olmadığı görülmektedir. Iğın Belediyesi'ne ait olan ve sinema ve kültür binası olarak kullanılan yapı, muhtemelen Şubat-Mart aylarında resmî kurumlar tarafından yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.

Görsel 4. Ilgın Lala Mustafa Paşa Kervansarayı Koruma Alanının 28 Mart 2018 Tarihli Görüntüsü (Erişim Adresi: [Google Earth](#). Erişim Tarihi: 15.04.2025)

Koruma alanında, Görsel 4'te görüldüğü üzere sinema ve kültür binasının ortadan kaldırılması sonucu boş kalan alan ile mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait 132 ada, 6 nolu parselde bulunan Lala Mustafa Paşa Külliyesi arasında sivil yerleşime ait yapılar ortada kalmıştır. Bu yapıların da 20 Eylül 2022 tarihinde çekilmiş olan tepe görüntüsüne kadar varlıklarını sürdürdükleri, ancak 26 Şubat 2023 tarihinde çekilmiş görüntüde ise tamamının yıkılıp ortadan kaldırıldıkları görülmektedir. Muhtemelen 2022 yılının aralık ayına kadar geçen üç aylık süreçte yıkım işlemi gerçekleştirilip, alan tamamen boş bir hale getirilmiştir. Sivil yerleşime ait binaların inşasından önce bu alanda da geçmişte taşınmaz kültür varlıklarının bulunabileceği, ancak bilinçsizce ortadan kaldırılmış olma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu düşünmekteyiz.

Görsel 5. İlgin Lala Mustafa Paşa Külliyesi ve Hamam'ın Tespit Edildiği Alan (Erişim Adresi: [Google Earth](#). Erişim Tarihi: 15.04.2025)

Şehrin tam ortasında boş kalmış bu alanda, hamam kalıntısının tespitine giden süreç birtakım rastlantılar sonucu olup, herhangi bir planlı yüzey araştırması veya kazı çalışması yapılmamıştır. İlk olarak şehir merkezinde inşası planlanan “Osmanlı Kent Meydanı” için hazırlanan kentsel tasarım projesi, 20.11.2020 tarih ve 7107 karar ile Konya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun bulunmuştur. Daha sonra Konya Büyükşehir Belediyesi Yapı Kontrol Dairesi Başkanlığı'nca 08.12.2022 tarihinde Konya İli, İlgin İlçesi, Şıhcarullah Mahallesi L27-B-24-A-3-A, L27-B-24-A-3-D paftası; 131,132,134,135,161 ve 548 numaralı adaları kapsayan alan üzerinde gerçekleştirilen “İlgin Osmanlı Kent Meydanı Projesi” işi kapsamında yapılan blokların temel kazısı ve hafriyat çalışmaları sırasında, 131 ada, 17 parsel ve bitişiğindeki tescil harici alanda kemerli bir yapı kalıntısına rastlanılmıştır. Burada muhtemelen kentsel tasarım projesine düşülen “Tescilli parsellerde ve bu parsellere komşu koruma alanında bulunan parseller üzerinde yapılacak her türlü uygulama ve fiziki müdahale öncesinde Konya Kültür

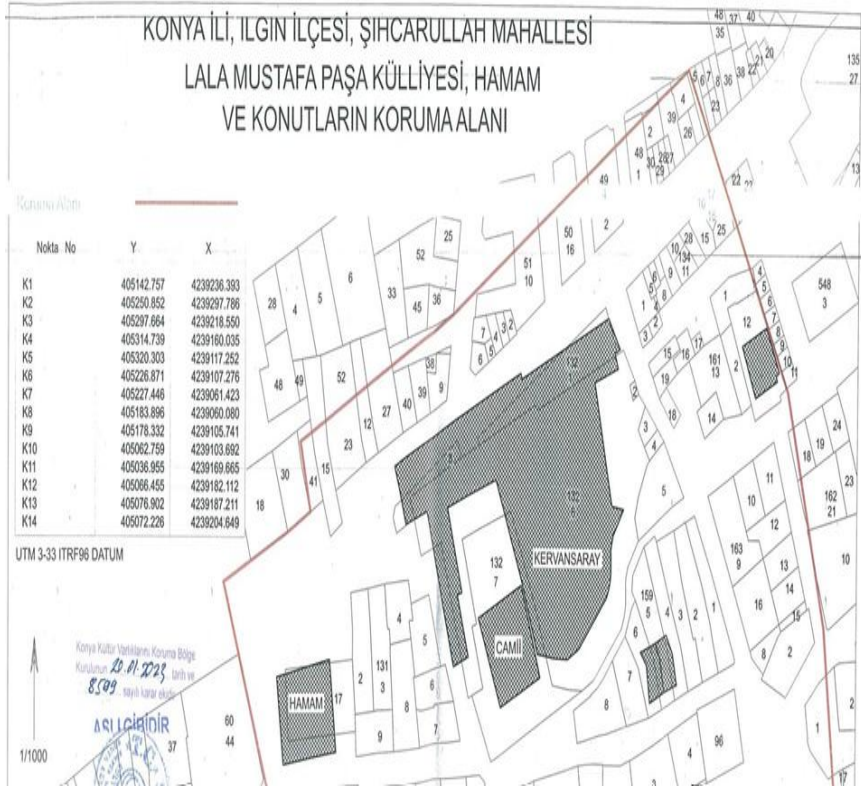
Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun uygun görüşü alınması zorunludur" nota istinaden, rastlanılan yapı kalıntısı ile ilgili Konya Müze Müdürlüğü'nden gerekli inceleme ve çalışmaların yapılması talep edilmiştir. 09.12.2022 tarihinde yerinde gerçekleştirilen incelemeler neticesinde, 131 numaralı ada, 17 numaralı parselin güneybatı köşesinde yer alan kalıntının tuğla örgülü, beşik tonoz örtülü bir yapı olduğu tespit edilmiştir. Yapı kalıntısı ile ilgili hazırlanan uzman raporu, 13.12.2022 tarihinde Konya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na iletilmiştir.

Görsel 6. Lala Mustafa Paşa Külliyesi ve Sağ Köşede Hamamın Bulunduğu Ilgın Osmanlı Kent Meydanı (**Kaynak:** Konya Büyükşehir Belediyesi Arşivi 2024)

Konya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 19.12.2022 tarihli 8505 sayılı kararında, Ilgın İlçesi Şihcarullah Mahallesi'nde bulunan Lala Mustafa Paşa Kervansarayı Koruma Alanı'nda bir kısmı ortaya çıkmış olan yapı kalıntısının tamamının ortaya çıkarılması için ilgili Müze Müdürlüğü uzmanlarınca temizlik

çalışması yapılması ve akabinde 2863 Sayılı Yasa kapsamında Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak yapının tescil edilmesi ve korunma alanının belirlenmesine karar verilmiştir. İlgili Kurul Kararı doğrultusunda uzmanlar tarafından ilk olarak mevsim koşulları da göz önünde bulundurularak tonozlu yapının üstündeki, doğusundaki ve içindeki dolgu toprağı alınmıştır. Gerçekleştirilen sondaj ve kazı çalışmaları ile yapının sınırları, işlevi ve dönemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları, araştırmalar ve kurumlar arası gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 20.01.2023 tarih, 8599 numaralı kararıyla tespit edilen yapının hamam olduğuna karar verilmiştir. Hamam, 2863 Sayılı Yasa kapsamında Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak 1. koruma grubunda tescil edilmiş ve koruma alanı 1/1000 ölçekli kadastral haritada koordinatlandırıldığı şekilde belirtilmiştir.

Görsel 7. Ilgın Lala Mustafa Paşa Külliyesi, Hamam ve Konutların Koruma Alanı (Erişim adresi: <https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-338376/ocak-ayi-tescil-kararlari.html>. Erişim tarihi: 15.04.2025)

Kazı çalışmalarında bulunmuş Konya Müze Müdürlüğü uzmanlarından ve Ilgın Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü'nden (A. Arılık, kişisel iletişim, 1 Mart 2023) şifahen aldığımız bilgiler doğrultusunda, hamamın Osmanlı döneminde inşa edilmiş ve 1576-1584 yıllarında Mimar Sinan tarafından yapıldığı rivayet edilen Lala Mustafa Paşa Külliyesi'ne ait bir çifte hamam olduğunu öğrenmekteyiz. Külliye'ye ait bir hamam olduğunun dayanağı olarak, kullanılan malzeme ile yapım tekniğinin benzer olması ve külliyenin düzenine simetrik olarak uyum sağlaması gösterilmektedir. Aynı kaynaklar, hamamın sınırlarıyla birlikte soyunmalık, sıcaklık ve su deposu gibi mekânları ile su künk sisteminin ortaya

çıkarıldığını; yapının doğu-batı doğrultusunda 25,00 m, kuzey-güney doğrultusunda ise yaklaşık 30,00 m ölçülerinde ve kareye yakın bir plan şemasına sahip olduğunu belirtmektedir. Öğrendiğimiz bir diğer önemli bilgi ise hamamın üzerine yapılan sinema ve kültür binasının inşası sırasında, hamam kalıntısına zarar vermeyecek şekilde sinema binasının temellerinin atıldığı ve sinema binasının duvarları ile hamamın sınırlarının çevrelendiğinin görülmesidir.

4. SONUÇ

Bu çalışma, Iğın'da bulunan ve tarihi kayıtlarda yer almakla birlikte günümüzde fiziki varlığı çok az bilinen veya tamamen ortadan kalktığı düşünülen Lala Mustafa Paşa Hamamı'nın tespit edilmesini amaçlamıştır. Osmanlı vakfiye kayıtları, seyahatnameler ve arşiv belgeler temel alınarak yapılan incelemeler, hamamın 16. yüzyılda Lala Mustafa Paşa tarafından inşa edildiğini ve klasik Osmanlı hamam tipolojisini yansıttığını göstermektedir. Osmanlı dönemine ait bu yapının tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşümler, vakfiye kayıtları, seyahatnameler, arşiv belgeleri ve yerinde gerçekleştirilen araştırma kazıları ile desteklenerek ortaya konulmuştur. Hamamın çifte hamam formunda inşa edilmiş olması, döneminin sosyo-kültürel yapısına ve kamusal kullanım alanlarına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Arşiv belgeleri ve seyyah notları, hamamın Osmanlı döneminde aktif olarak kullanıldığını ve bölge halkı için önemli bir sosyal ve kültürel merkez olduğunu göstermektedir. Arşiv kaynaklarından edinilen bilgilere göre, hamam 19. yüzyılda çeşitli onarımlar geçirmiş, ancak zamanla harap duruma düşmüş ve 20. yüzyılın ortalarında tamamen kullanım dışı kalmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında hamam kalıntılarının bulunduğu alana Iğın Sinema ve Kültür Binası inşa edilmiştir. 21. yüzyılda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri sürecinde yapının bazı kalıntılarının gün yüzüne çıktığı belirlenmiştir. Bu durum, Osmanlı dönemi

eserlerinin yeterince korunmaması ve kentleşme süreçlerinde göz ardı edilmesinin somut bir örneğini teşkil etmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları, tarihi yapıların korunmasının önemini bir kez daha ortaya koymakta ve geçmişten günümüze ulaşan mimari mirasın belgelenmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Lala Mustafa Paşa Hamamı'nın varlığını ispat eden arşiv belgeleri ve kazı bulguları, bölgedeki Osmanlı mimarisi ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Hamamın korunması ve gelecek nesillere aktarılması hem kültürel mirasın korunması hem de Osmanlı mimarisinin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bundan sonraki süreçte, hamam kalıntılarının korunması, yapının tamamen ortaya çıkarılması ve geleceğe aktarılması için detaylı restorasyon ve koruma planlarının hazırlanması önerilmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemektedir.

Destek/Finansman Bilgileri:

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç olmamıştır.

KAYNAKÇA**Arşiv Kaynakları (T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.))**

Evkaf Defterleri (EV.d.): 13753.

Evkaf Mektubi Kalemi (EV.MKT.): 1397/39, 1658/53.

Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.): 478/26.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA.)

Vakfiye Defteri (VKF.d.): Defter No. 582, s. 369, sr. 277.

Vakfiye Defteri (VKF.d.): Defter No. 747, sr. 219, s. 274.

Vakıf Defter Numaraları: 2179, 4193, 4195.

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Arşivi (KBYEK.YA.)

Vakıf-nâme-i Kaza-i İlgun, Defter No: 07710.

İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM.)

Konya Vilayeti Sâlnâmesi 1322/1906.

Araştırma-İnceleme ve Kaynak Eserler

Abbasîzâde, H. (1851). *Hülasatü'l-Ahvâlî'l-Büldân*.

Baykara, T. (1998). *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş: Anadolu'nun İdarî Taksimatı I*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay.

Cahen, C. (1979). *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. Çev., Yıldız Moran, İstanbul: E Yay.

Çaycı, A. (2006). "Osmanlı Seyyahlarının İzlenimleriyle Konya ve Çevresi." *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21: 115-146.

- Çaycı, A. ve Ürekli, B. (2012). Bazı Osmanlı Seyyahlarının Ilgın İzlenimleri. Ed., A. Boran, H. Sarı ve A. Arılık, *J. Ulusal Ilgın Sempozyumu (s. 237-244)*. Konya: Ilgın Belediyesi Kültür Yay.
- Çobanoğlu, A. V. (2003). Lala Mustafa Paşa Külliyesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 27, ss. 75-77)*. Ankara: TDV Yay.
- Demir, E. (2017). *Azerbaycan, Gürcistan ve Kıbrıs Fatihî Lala Mustafa Paşa*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Doğan, Ş. (2022). Lala Mustafa Paşa'nın Ayntab'daki Vakıf Eserleri. Ed., H. İ. Yakar vd., *Gaziantep'in Kurtuluşu'nun 100. Yılında Mîsâk-ı Millî ve Güney Hattı (ss. 337-362)*. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.
- Doğan, Ş. (2024). "Lala Mustafa Paşa'nın Hanımı Fatma Hatun Vakıfları." *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 23: 57-74.
- Doktor Nazmi (1922). *Türkiye'nin Sıhî-i İctimâi Coğrafyası Konya Vilayeti*. Haz., M. Karayaman. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Erkal, M. (1991). Arşın. *TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 3, ss. 411-413)*. İstanbul: TDV Yay.
- Evliyâ Çelebi. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi (C. 3)*. Haz., S. A. Kahraman ve Y. Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Hamilton, W. J. (2013). *Küçük Asya (C. 2)*. Çev., K. Toraman. Ankara: Midas Kitap.
- Hinz, W. (1990). *İslamda Ölçü Sistemleri*. Çev., A. Sevim. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay.
- İhtifalci Mehmed Ziya. (2010). *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat ve Konya Seyâhati Hâtırâtından*. Haz., A. Çaycı ve B. Ürekli. Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yay.

- Kadrî. *Menâzilü't-Tarîk ilâ Beytillahi'l-Atik*. İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, Yer Numarası: 34 Ae Tarih 892.
- Kâtib Çelebi. (2009). *Kitâb-ı Cihân-nümâ*. Haz., F. Sarıcalıoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Kiraz, S. & Tiryaki M. M. (2023). "Türk Edebiyatın Menâzil-i Haclar ve Kadrî'nin "Menâzilü't-Tarîk ilâ Beytillâhi'l-Atîk" Adlı Menâzil-i Haccı." *Turkish Academic Research Review*, 8(1): 110-137.
- Kütükoğlu, B. (2003). Lala Mustafa Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 73-74). Ankara: TDV Yay.
- Müderrişoğlu, M. F. (1993). *16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İnşa Edilen Menzil Külliyyeleri*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Önge, Y. (1989). "Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar." *VI. Vakıf Haftası Dergisi*, 6: 255-271.
- Özkılınç vd. (1996). *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüđu Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay.
- Samur, T. (1992). *İlgın'da Türk Devri Yapıları*. Konya: Konya Valiliđi İl Kültür Müdürlüđu Yay.
- Turan, Ş. (1958). "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar". *Bellekten*, 22 (88): 551-593.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Historical structures such as baths, caravanserais, and religious complexes constitute essential components of Ottoman architectural heritage. These cultural assets, often neglected or destroyed over time due to natural decay or modern urbanization, require interdisciplinary approaches for documentation, preservation, and re-evaluation. The present study focuses on the rediscovery and documentation of the *Ilgın Lala Mustafa Pasha Bath*, a previously overlooked but architecturally and historically significant structure associated with a larger *menzil külliyesi* (waystation complex) built in the 16th century by Lala Mustafa Pasha in Ilgın, Konya. Despite its initial prominence, the bath disappeared from public memory and physical visibility in the 20th century due to overbuilding and neglect. The recent uncovering of remnants during urban redevelopment projects has reignited scholarly interest and provided new evidence for its location, design, and function.

Method

This research adopts a multidisciplinary methodology, integrating historical, textual, and material evidence. Primary sources include 16th to 19th-century Ottoman archival records (vakfiyes, fiscal registers, imperial orders), travelogues of Ottoman and European visitors, and early 20th-century Ottoman salnames (provincial yearbooks). These are complemented by oral history interviews conducted during fieldwork in Ilgın, along with visual analysis of historical maps and aerial imagery obtained through platforms like Google Earth. The archaeological findings unearthed during municipal construction work—primarily building foundations, ceramic fragments, and elements of bath infrastructure such as water channels—served as physical confirmation of the bath's existence. Site visits and correspondence with local experts and museum officials further strengthened the interpretative framework. In this context, the study not only documents the physical remnants but also reconstructs the cultural, architectural, and socio-economic context of the bath.

Findings (Results)

The findings reveal that the Ilgın Lala Mustafa Pasha Bath was constructed in the late 16th century as a *çifte hamam* (double bath), catering separately to men and women, in accordance with Ottoman social norms. Despite the bath's omission from some vakfiye records, its existence is strongly supported by a 1574 vakfiye associated with Lala Mustafa Pasha's Damascus endowments, which lists two hamams located in the Adilşah neighborhood of Ilgın. This reference is

interpreted as a double bath unit due to the consistent terminology used for *çifte hamamlar*. The bath was part of a broader külliye that included a mosque, caravanserai, soup kitchen, madrasa, and shops-forming a vital urban and social nucleus in the town. Travel accounts by figures such as Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, and Abdülkadir Çelebi mention the presence of a public bath associated with Lala Mustafa Pasha. Their observations are corroborated by 19th-century foreign travelers like W.J. Hamilton and Clement Huart, who commented on the architectural quality and civic importance of the bath.

By the late 19th century, official records document the bath as severely dilapidated, suffering from prolonged neglect and financial constraints. The structure was eventually repurposed as a pottery workshop, reflecting its functional obsolescence. A 1904 Ottoman document confirms its lease as an industrial site. In the mid-20th century, a cinema and cultural center were constructed atop the remains, further erasing its visibility.

However, during the 2020–2023 period, the demolition of this modern building as part of the Ilgın Municipality's "Ottoman City Square" urban transformation project revealed a portion of the original bath structure, including a brick-vaulted chamber and water infrastructure. The findings led to an official evaluation by the Konya Regional Council for the Conservation of Cultural Heritage. In 2023, the structure was officially registered as a Grade I cultural asset. The bath's architectural alignment, materials, and proximity to the külliye support its identification as a component of Lala Mustafa Pasha's original complex.

Conclusion and Discussion

The rediscovery and documentation of the Ilgın Lala Mustafa Pasha Bath underscores the importance of multidisciplinary research in revealing lost layers of Ottoman urban heritage. Despite its near-erasure from the physical and cultural landscape, the bath has been successfully recontextualized through a convergence of textual, archaeological, and oral sources. The structure exemplifies classical Ottoman bath typology, with features such as domed chambers, heated floors, and separate sections for men and women, reflecting not only architectural norms but also the social values of its time.

Furthermore, this case study highlights the consequences of unplanned urbanization and the fragility of cultural memory in the face of modernization. The inadvertent destruction of historical buildings due to poorly regulated development has long-lasting implications for heritage conservation. The survival of the bath beneath a modern construction serves as both a cautionary tale and a call to action for heritage-sensitive urban planning.

Finally, the study emphasizes the need for continued excavation, conservation planning, and public engagement. The site should be fully excavated and

integrated into local heritage narratives through museumization, educational programs, or incorporation into public spaces. Such steps are crucial not only for the preservation of Ottoman architectural heritage but also for fostering a broader appreciation of the historical urban fabric that shaped present-day Anatolian towns.